

JASLAR TÁRBIYASÍNDÁ JÁDID ÁGARTÍWSHÍLARÍNÍN TÁRBIYALÍQ KÓZ QARASLARNÍN TUTQAN ORNÍ

K.Allamuratov

*Ájeniyaz atındaǵı NMPI Ruwxıylıq tiykarları qánigeligi magistranti, Nókis qalası 45-mekteptiń táربيya pání
oqıtıwshısı*

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 01.07.2024

Revised: 02.07.2024

Accepted: 03.07.2024

KALIT SO'ZLAR:

*Ğárezsizlik,
Áǵartıwshılıq,
rawajlandırıw,
ruwxıylıq, ilim, milliy
ózlikti ańlaw, jámiyet,
dúnyaqaras*

Búgingi globallasıw ásirinde dúniyada insanın sanası hám qálbin iyelew ushın gúres barǵan sayın hawıj alıp bartırmaqta. Sol sebeplide jámiyet turmısının ruwxıy tarawına ayırıqsha itibar qaratıw obektiv zárúrlikke aylanbaqta dep aytsaq qátelespeymiz. Bul sonı kórsetedi ruwxıy-áǵartıwshılıq jumıslardı túpten jetilistiriw búgingi kúnnin aktual máselelerinin biri bolıp esaplanadı. Milliy rawajlanıw strategiyamızdın ózgesheligi sıpatında¹«*Milliy tikleniwden – milliy rawajlanıwǵa qaray*» degen turmıslıq ideya xalıqtı birlestiriwshı teńsiz kúshke aylanbaqta.

² Ruwxıy-áǵartıwshılıq processlerin shólkemlestiriwde bir pútin sistema joq. Xalqımız ásirese jaslardı mánawiy qáwıplardan qorgaw boyınsha jeterli dárejede

shólkemlesken ámeliy hám ilimiy-izertlew jumısları alıp barılmay atır, bul baǵdarda mámleketlik shólkemler, puqaralıq jámiyeti institutları, ǵalabalıq xabar quralları hámde jeke sektorlardın sociallıq birge islesiwleri nátiyjeli jolǵa qoyılmaǵan. Milliy mánawiyatımızdı rawajlandırıwda, ásirese jaslar tárbiyasında jadid áǵartıwshılarının miyrasınan keńinen paydalanıwdı jolǵa qoyıw, ilimiy izertlewler alıp barıw ruwxıy tarawda ushırasıp atırǵan mashqalalardı unamlı sheshim tabıwǵa óz tásin tiygizedi. (Мирзизеев III.

Инсонфарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик-миллий ғоямизнинг пойдеворидир Т.
«Tasvir» 2021-й 24-28- б)

Sonğı jıllarda mámleketimizde ámelge asırılıp atırılğan keń kólemli reformalar mámleketimizdiń milliy rawajlanıw strategiyası insan hám onıń máplerine baǵdarlanǵanlıǵı menen ayırıqsha áhmiyetke iye.

Milliy mánawiyatımızdı rawajlandırıwda, ásirrese jaslar tárbiyasında jadid aǵartıwshılarınıń miyrasınan keńinen paydalanıwdı jolǵa qoyıw,

1.Shavkat Mirziyoyev «Oqıtıwshı hám ustazlar kúnine arnalǵan saltanatlı bayram qutlıqlawı» Xalq So'zi 1-2-b, Nashr raqamı № 207 1.10 2020-yıl

2Мирзизёев Ш. Инсонфарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик-миллий ғоямизнинг пойдеворидир Т. «Tasvir» 2021-й 24-28- б

ilimiy izertlewler alıp barıw ruwxıy tarawda ushırasıp atırılğan mashqalalarǵa unamlı sheshim tabıwǵa tásirin tiygizedi.

Mámleketimizde ámelge asırılıp atırılğan keń kólemli reformalar hám qurılıs isleri nátiyjesinde xalqımızdıń sana oyı, dúnyaqarası ózgermekte. Elimizde huqıqiy mámleket, puqaralıq jámiyetin qurıwda «Milliy tikleniwden – milliy rawajlanıwǵa qaray» degen turmıslıq ideyanıń áhmiyeti kem-kemnen artpaqta.

Bul boyınsha alıp barılıp atırılğan zárúr islerge qaramastan, sociallıq, ekonomikalıq hám siyasiy tarawdaǵı jańalanıwlar processinde ruwxıy-aǵartıw reformalarınıń jetiyjeliligine tosıq bolıp atırılğan bir qatar sistemalı mashqalalar saqlanıp qalmaqta.

Biz milliy mánawiyattı hár tárepleme jetilistiriw máselesin óz aldımızǵa tiykarǵı wazıypa etip qoyar ekenbiz, búgingi kúnde mánawiyatımızdı qalıplestiretugin hám oǵan tásir ótkeretuǵın faktor hám mazmundı tereń analiz etip, olardıń bul boyınsha qanday orın tutıwın jaqsı ańlap alıwımız maqsetke muwapıq boladı.

Álbette, hár bir xalıq yáki millettıń mánawiyatın onıń tariyxı, ózine tán úrip-ádet hám dástúrleri, turmıslıq qádiriyatlarınan bólgen halda eleslep bolmaydı. Bul boyınsha tábiyiy túrde mánawiy miyras, mádeniy baylıqlar, eski tariyxıy estelikler eń zárúr faktorlardan biri bolıp xızmet etedi.(I.A.Karimov-30)

Hár bir elde ózine tán mánawiy dúnyaqaraslar qalıplesken bolıp, onıń tiykarında sol xalıqtıń úrip-ádet dástúrleri tiykar bolıp xızmet etedi. Hár qanday sırttan kirip keliwshi mádeniyat, iskusstvolar jergilikli qádiriyatlar menen transformaciyalanıwǵa ushıraydı.

Tariyxqa názer taslap qarasaq jámiyet rawajlanıwı jolında xalıq mánawiyatın joqarılalıw, ilim hám bilimlendırıwdı rawajlandırıw maqsetinde eń sońǵı zamanagoy usıllardı tiykarlangan jańa usıl mekteplerin ashqan jadidshilik háreketi ǵayratkerleriniń aǵartıwshılıq ideyaları búgingi kúndede ayırıqsha áhmiyetke iye.

³Maxmudxuja Behbudiy, Munavvar Qori Abdurashidxon ulı,

Abdukodir Shakuriy, Axmad Donish, Chulpon, Avloniy siyaqli ulamalar XIX –asirdin ekinshi yarimi XX –asirdin baslarinda mamleketti milliy zulumliqtan ham manawiy jarhiliqtan qutqarilgan bir den-bir jol xalqni bilimlendiwde, agartiwshiliqta dep bilgen. Sebebi Maxmudxuja Behbudiy «Duniyada jasaw ushin duniyalıq ilim ham pan kerek» dese, Abdurauf Fitrat «Omır jolında birinshi masele mektep maselesi»-dep bilimlendiriwge ayırıqsha itibar qartadı. Bul maqsetti amelge asırıwda olar deslep duniya mamleketleriniń tájiriye belerin úyrenip jadid (jana usıl) mekteplerin ashadı. Demek jadidshilik háreketiniń baslı ideyalarınń biri xalqni bilimlendiriw ham agartiwshiliq bolgan.

Jadidshilik-jahalanıw, jana zamanagoy mektep bilimlendiriwın rawajlandırıw ham sol arqalı Turkstanda eski feodallıq qatnasıqlardan azat qılıw, millet ham watandı zamanagoy jolga alıp shıǵıw milliy mamleket qurıw, Konstituciya, parlament ham Prezident basqarıwı tiykarında azat ham párawan jámiyet qurıw, turkiy tillerge mamleketlik status beriw, milliy armiya dúzıw siyaqli maqsetlerden ibarat edi.

Jadidshilik háreketi milliy azatlıq háreketi sıpatında tariyxqa kirgen bolıp, olardıń duniya qarasında watanpárwarlıq, millettápárwarlıq, agartiwshiliq ham rawajlanıwga erisiw siyaqli ideyalar tiykarǵı maqseti bolgan. Olar erkinlikke erisiw jolında milliy sana ham ózlikti ańlaw zárúr dep bilgen.

XIX-ásirdin aqırı XX- asır baslarında Turkstanda jámiyet turmısında ruwxıy krizis háwij alıp, mádeniyattı kótermey, ulıwma insaniy qadıyatlarǵa tiykarlanbay, ruwxıy-tárbiyalıq islerdi keń jolga qoymay turıp sociallıq ham ekonomikalıq rawajlanıwga erisip bolmas edi. Sol sebepli jadidler millettin ruwxıy jetilisiwi agartiwshiliqqa erisiwde dep túsingen. Bunıń ushin mekteplerde bilim beriwdi reformalaw zárúr ekenligin aytadı, bul bolsa milliy oyanıw ham milliy sananıń qalıplesiwinde áhmiyetli ról oynagan. [3. Mahmudova G. Jadidizm va Turkistonda axloqiy-estetik fikr taraqqiyoti. -T.: Davr-press, 2006. 3-7- 6]

⁴Milliy oyanıwga sharlawshı jadidshilik wákilleriniń jáne bir wákili Abdulla Avlaniy bolıp ol 1878-1934-jıllarda jasgan. Abdulla Avlaniy óz shıǵarmaları arqalı watandı súyiwshilik, insaniylik ideyaların alǵa sürip, jaslardı Watanǵa, xalıqqa sadıq etip kamalga keltirge shaqırǵan.

Ol ómirin óz xalıqnıń manawiyatın, ilim pánın ham mádeniyatın joqarılatıwga baǵıshlagan. Óz pikirlerinde millettin ruwxıy kriziste bolıwın qattı sınaǵa aladı ham bārsheni sawatlı bolıw, zamanagoy pán, mádeniyat jetiskenliklerin ózlestiriwge shaqıradı.

Abdulla Avloniy óziniń «Turkiy Guliston yoxud axloq » shıǵarmasında agartiwshiliq, ilim pánınıń jámiyet rawajlanıwında tutqan ornı haqqında, insaniń manawiy jaqtan jetilisiwinde ódep-ikramlıq norma qaǵıydalar haqqında aytıp, tárbiya mäslelerine ayırıqsha toqtalıp ótedi.

«Tárbiya biz ushın ya ómir, ya ólim, ya azatlıq ya apatshılıq, ya baxt ya baxıtsızlıq máselesi»-dep jaslar tárbiyasınıń aktual máselelerin tereń turmıshlıq misallar menen túsindirip beriwge háreket etken. «Ádebimizdiń gózzal hám shıraylı bolıwına tárbiyanıń úlken tásirı bar» degen pikiri bunıń ayqın mısalı bolıp esaplanadı. [4.Фалсафа қомусий луғат Т: «ШАРҚ»НАШИЁТ_МАТБАА АКИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ 2004-ИЙЛ 11-12-б]

Ulıwmalastırıp juwmaqlap aytqanda jaslar tárbiyasında, xalıqtıń ruwxıylıgın joqarılatıwda jadidshilik wákılleriniń ruwxıy-aǵartıwshılıq hám tárbiyalıq kóz qaraslarınan keńinen paydalansaq búgingi kúnde ruwxıy-tárbiya processinde ushırasıp atırǵan mashqalalarǵa unamlı sheshim tawıladı.

PAYDALANǴAN ÁDEBIYATLAR

- 1.Мирзизёев Ш. Инсонфарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик-миллий ғоямизнинг пойдеворидир Т. «Tasvir» 2021-й
- 2.І.А.Каримов. Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch, «Ma'naviyat» baspası, Tashkent. 2009
3. Xalq So'zi 1-2-b, Nashr raqami № 207 1.10 2020-y
Mahmudova G. Jadidizm va Turkistonda axloqiy-estetik fikr taraqqiyoti. -T.: Davr-press, 2006
- 4.Фалсафа қомусий луғат Т: «ШАРҚ»НАШИЁТ_МАТБАА АКИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ 2004-ИЙЛ
- 5.<https://yuz.uz/uz/news/manaviy-marifiy-ishlar-tizimini-tubdan-takomillashtirish--chora-tadbirlari-togrisida>